

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ДАНИЛА ГАЛИЦЬКОГО
НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМ. ШЕВЧЕНКА

Леся МАТЕШУК-ВАЦЕБА

НОРМАЛЬНА АНАТОМІЯ

навчально-методичний посібник

Третє видання, стереотипне

Вінниця
Нова Книга
2020

УДК 611(075.8)

МЗ4

*Затверджено Центральним методичним кабінетом з вищої медичної освіти
Міністерства охорони здоров'я України як навчально-методичний посібник для
студентів та викладачів медичних інститутів*

Рецензенти:

Академік АПН України, заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії України, доктор медичних наук, професор **К. І. Кульчицький**.

Професор кафедри анатомії людини Тернопільського державного медичного університету імені І. Я. Горбачевського, доктор медичних наук, професор **Я. І. Федонюк**.

Фотоілюстративний матеріал – ст. preparator кафедри нормальної анатомії
Львівського медінституту **Ю. М. Фар'ян**

Оригінал макет та технічна редакція – **В. І. Бартошевський**

**Оригінал-макет виконано у Дослідно-видавничому центрі
Наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка**

Матешук-Вацеба Л. Р.

МЗ4   Нормальна анатомія : навчально-методичний посібник /
Леся Матешук-Вацеба ; Львівський національний медичний
ун-т ім. Д. Галицького. – 3-тє вид., стер. – Львів : Наукове
товариство ім. Т. Г. Шевченка ; Вінниця : Нова Книга, 2020.
– 432 с. : іл.

ISBN 978-966-382-872-5

У посібнику стисло подано сучасні відомості про будову організму
людини, викладено мінімум необхідних даних про опорно-руховий апарат,
нутрощі, ендокринний апарат, імунну, серцево-судинну та нервову системи,
органи чуття.

Латинські терміни наведено у відповідності з Міжнародною анатомічною
номенклатурою. Посібник відповідає програмі, затвердженій Міністерством
охорони здоров'я України, і призначений для студентів медичних вузів.

УДК 611(075.8)

© Матешук-Вацеба Л. Р., 2020

© Наукове товариство ім. Т. Г. Шевченка, 2020

© Нова Книга, 2020

ISBN 978-966-382-872-5

ПЕРЕДМОВА ДО ПЕРШОГО ВИДАННЯ

Анатомія як наука почала розвиватися на Україні лише в другій половині XIX століття. Перші катедри анатомії були засновані в Харківському та Київському університетах. Їх очолювали такі анатоми світової слави, як О. К. Білоусов (1848–1908) у Харкові, О. П. Вальтер (1818–1889) та В. О. Бец (1834–1894) у Києві. Катедра анатомії Львівського університету була започаткована ще в 1784 році, виявила помітну діяльність 1894 року, коли її очолив відомий дослідник кровоносних судин спинного мозку Генрик Кадий, який передчасно помер у 1912 році. Г. Кадий та його учень Юзеф Марковський розгорнули широку наукову діяльність і швидко стали відомими європейськими вченими. У всіх навчальних інституціях на східних землях панувала виключно російська мова, а на західних — польська. Перші вияви українізації медичних наук мали місце у 1920-х роках під час так званого Відродження. Хоча початкова праця над створенням української медичної термінології була здійснена у Львові ще у 1897 році.

Водночас з пробудженням національної свідомости на початку XX ст. почала розвиватися також і українська медична література. Почали виходити українською мовою медичні підручники, журнали та словники. Однак вони друкувались малими тиражами й лишались недоступними для ширшого лікарського загалу. Підручники В. П. Воробйова, С. П. Гайди, М. М. Сауляк-Савицької та словники „Nomina anatomica Ucrainica“ під редакцією Ф. Цешківського, О. Черняхівського та О. Курило стали тепер бібліографічною рідкістю. На полицях книгарень можна все ще знайти анатомічний словник М. А. Нетлюха (друге видання) і морфологічний О. В. Федотова, О. М. Очкуренка і К. М. Фенчина. З радістю треба привітати появу підручника „Нормальна анатомія“ Лесі Матешук-Вацеби, який дасть змогу студентам вивчати форму та будову людського організму в їхній рідній мові. Сподіваємося, що тепер, у вже вільній державі, лікарська громада та уряд докладуть зусиль, щоб українську медичну літературу піднести до сучасного світового рівня.

Світова федерація українських лікарських товариств (СФУЛТ) у співпраці з громадянином США економістом п. Григорієм Малиновським фінансує друкування української медичної літератури. Підручник „Нормальна анатомія“ Л. Матешук-Вацеби є четвертою з черги медичною книгою, схваленою в 1997 році Науковою Комісією СФУЛТ-у і частково спонсорованою п. Григорієм Малиновським.

*Д-р Павло ДЖУЛЬ, Професор-емерит
Вейнського штатного університету, Детройт, Мічиган,
Почесний Президент СФУЛТ-у,*

*Doctor Honoris causa Львівського національного медичного
університету імені Данила Галицького*

Робота задумана як методичний посібник для студентів та викладачів, у якому в стислій формі подано основні дані стосовно всіх розділів анатомії.

Видання такого методичного посібника, написаного українською мовою, дуже вчасне, враховуючи ту обставину, що в медичних вузах України викладання анатомії рекомендовано проводити державною українською мовою.

Хочеться зазначити, що автор доклала багато зусиль, глибоко проаналізувавши матеріал, стисло подала основні, головні відомості з нормальної анатомії. У деяких випадках автор подає матеріал для більш доступного вивчення за своїми оригінальними схемами або робить свої узагальнення.

Поданий матеріал дуже вдало ілюструється чудовими малюнками — чіткими, кольоровими, в яких підкреслені саме ті структури, про які йдеться у тексті. Автор добре володіє літературною українською мовою і розуміється на міжнародній анатомічній номенклатурі.

В цілому видання посібника Лесі Матешук-Вацеби „Нормальна анатомія“ актуальне, дуже необхідне студентам і вимагає якомога скорішого розповсюдження на кафедрах анатомічного профілю медичних вузів України.

*Академік АПН України, заслужений діяч науки і техніки України,
лауреат Державної премії України, доктор медичних наук,
професор **К. І. КУЛЬЧИЦЬКИЙ***

Анатомія — це наука, на якій базуються всі інші медичні (теоретичні та клінічні) дисципліни. Результати анатомічних досліджень мають не тільки пізнавальний інтерес, але часто впливають на розвиток практичної медицини, яка намагається пізнати нормальні та патологічні процеси в їх структурно-функціональній єдності. Клініцист лише тоді може бути професіоналом високого класу, якщо його лікарська діяльність ґрунту-

ється на глибоких знаннях анатомії.

Протягом останніх десяти років, на жаль, години, призначені для вивчення нормальної анатомії в медичних вузах, скоротились майже вдвічі. Тому особливо доцільним є видання посібника, у якому стисло, у зручній для читання і сприйняття формі, була б викладена вся необхідна інформація з нормальної анатомії. Саме таким є посібник „Нормальна анатомія“. Вказана книга — це навчально-методичний посібник, призначений для студентів вищих медичних навчальних закладів, який значно полегшить вивчення студентами нормальної анатомії. У посібнику висвітлено основні напрямки анатомії, розглянуто сучасні відомості про будову організму людини, чітко викладено необхідні дані про опорно-руховий апарат людини, нутрощі, ендокринний апарат, імунну, серцево-судинну та нервову системи, органи чуття. Цікавою ознакою книги є наведені схеми, а також плани вивчення органів, які наводяться на початку кожного розділу. Це допомагає систематизувати отриману інформацію. Посібник добре ілюстрований. В ньому використані малюнки атласу *J. Sobotta*, що дозволяє поєднати посібник і атлас. Основні анатомічні терміни подані українською та латинською мовами, що необхідно для підготовки грамотного лікаря і є фундаментом для засвоєння медичної термінології.

Висновок: „Нормальна анатомія“ укладена на високому професійному рівні, відповідає програмі з нормальної анатомії для студентів медичних інститутів. Вважаю доцільним видання вказаного посібника.

*Професор кафедри анатомії людини
Тернопільського державного медичного
університету імені І. Я. Горбачевського,
доктор медичних наук, професор **Я. І. ФЕДОНЮК***

ЗМІСТ

Передмова до першого видання	3
Умовні скорочення	6
Від автора	7
Анатомія як наука	8
Тканини, органи, системи й апарати органів	10
Розвиток людського організму	12
Площини, осі, напрямки	15
Опорно-руховий апарат	16
Остеологія	19
Кістки тулуба	22
Хребет, хребтовий стовп	27
Ребро	27
Груднина	28
Грудна клітка	31
Кістки голови, або череп	31
Кістки мозкового черепа	31
Потилична кістка	31
Тім'яна кістка	32
Лобова кістка	35
Решітчаста кістка	35
Клиноподібна кістка	36
Скронева кістка	41
Кістки лицевого черепа	45
Череп у цілому	49
Кістки верхньої кінцівки	58
Кістки нижньої кінцівки	65
Артрологія	74
З'єднання кісток тулуба	76
З'єднання кісток черепа	80
З'єднання кісток верхньої кінцівки	83
З'єднання кісток нижньої кінцівки	91
Міологія	103
М'язи спини	104
М'язи грудної клітки	108
М'язи живота	112
М'язи голови	116
М'язи шиї	120

М'язи верхньої кінцівки	125
М'язи нижньої кінцівки	134
Спланхнологія	145
Травна система	147
Ротова порожнина	147
Язик	151
Слинні залози	155
Зуби	156
Горло	165
Стравохід	167
Шлунок	168
Тонка кишка	172
Товста кишка	175
Печінка	181
Підшлункова залоза	186
Очеревина	190
Дихальна система	196
Зовнішній ніс	196
Внутрішній ніс	196
Приносіві пазухи	199
Гортань	199
Трахея	204
Бронх	207
Легеня	208
Плевра	211
Середостіння	212
Сечостатева система (апарат)	215
Нирка	215
Сечовід	219
Сечовий міхур	221
Сечівник	222
Чоловічі статеві органи	227
Жіночі статеві органи	236
Промежина	243
Ендокринні залози	247
Імунна система	253
Серцево-судинна система	259
Серце	259
Ангіологія	267
Лімфатичні судини	269
Аорта	271
Плечоголовний стовбур	271
Загальна сонна артерія	271

Зовнішня сонна артерія	271
Внутрішня сонна артерія	277
Підключична артерія	278
Пахвова артерія	280
Плечова артерія	283
Ліктьова артерія	283
Променева артерія	284
Грудна частина аорти	285
Черевна частина аорти	286
Внутрішня клубова артерія	290
Зовнішня клубова артерія	295
Стегнова артерія	295
Підколінна артерія	295
Передня великогомілкова артерія	296
Задня великогомілкова артерія	296
Вени	303
Вени голови і шиї	303
Вени верхньої кінцівки	305
Вени грудної порожнини	306
Вени черевної порожнини	309
Вени порожнини таза	310
Вени нижньої кінцівки	310
Каво-кавальні анастомози	310
Порто-кавальні анастомози	315
Лімфатичні судини і вузли голови та шиї	315
Лімфатичні судини і вузли верхньої кінцівки	316
Лімфатичні судини, і вузли грудної порожнини	316
Лімфатичні судини і вузли черевної порожнини	319
Лімфатичні судини і вузли порожнини таза	319
Лімфатичні судини і вузли нижньої кінцівки	319
Права лімфатична протока	320
Грудна протока	320
Неврологія	321
Спинний мозок	324
Оболони спинного мозку	329
Головний мозок	330
Довгастий мозок	330
Задній мозок	336
Міст	336
Мозочок	341
Четвертий шлуночок	342
Середній мозок	343
Проміжний мозок	344

Кінцевий мозок	346
Оболони головного мозку	355
Продукція і відтік спинномозкової рідини	356
Рівні центральної нервової системи	356
Провідні шляхи	357
Шкірний аналізатор	358
Пропріоцептивний аналізатор	364
Зоровий аналізатор	374
Слуховий і вестибулярний аналізатори	385
Смаковий аналізатор	392
Нюховий аналізатор	392
Черепні нерви	395
Окоруховий нерв	395
Блоковий нерв	395
Трійчастий нерв	395
Відвідний нерв	399
Лицевий нерв	399
Язиковий нерв	401
Язиковий нерв	401
Додатковий нерв	402
Під'язиковий нерв	405
Спинномозкові нерви	405
Шийні спинномозкові нерви	406
Шийне сплетення	406
Плечове сплетення	406
Грудні спинномозкові нерви	410
Поперекові спинномозкові нерви	410
Крижові спинномозкові нерви	415
Вегетативна нервова система	417
Список використаної літератури	426

Навчальне видання

Матешук-Вацеба Леся Ростиславівна

Нормальна анатомія

Навчально-методичний посібник

Редактор І. В. Шпента

Підписано до друку 30.11.20. Формат 70×100/16. Папір офсетний.
Гарнітура Таймс. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 34,99. Наклад 900 пр. Зам. № 2036.

ПП “Нова Книга”

21029, м. Вінниця, вул. М. Ващука, 20

Свідоцтво про внесення суб’єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції

ДК № 2646 від 11.10.2006 р.

Тел. (0432) 56-01-87. Факс 56-01-88

E-mail: info@novaknyha.com.ua

www.nk.in.ua